

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Muhalefet: Yarın Gazetesi Ve Arif Oruç

Kader AKDAĞ SARI

Öğr. Gör. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Finans ve Sigortacılık Bölümü
E-Mail: kaderakdag@gmail.com

Geliş Tarihi: 25.01.2019 Kabul Tarihi: 14.05.2019

ÖZ

AKDAĞ SARI, Kader, **Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Muhalefet: Yarın Gazetesi Ve Arif Oruç**, CTAD, Yıl 15, Sayı 29 (Bahar 2019), s. 285-315.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nin önemli muhalif isimlerinden biri olan Arif Oruç, 1929 Aralık -1931 Ağustos arasında yayınlanan *Yarın* gazetesiyle Tek Partili dönem icraatlarını hedef almaktadır. Dönem basınında genellikle övgü ile sözü edilen iktisadi politikalar, *Yarın* gazetesinde şiddetli eleştirilere maruz kalır. Özellikle Arif Oruç'un yazılarında iktidar ile yakın ilişkide olan kişilerin haksız kazanç elde etme konusunun sıklıkla ele alındığı görülür. Bu makalede Arif Oruç'un *Yarın* gazetesi özelinde siyasi, iktisadi ve düşünsel bağlamda çekirdek kadroda yer almayan muhalefetin gözüyle Türkiye'nin kısa bir tarih kesitine bakmak amaçlanmıştır. Bu açıdan Cumhuriyet tarihinin kısa bir kesiti bir bakıma "muhalliflerin" gözüyle yeniden değerlendirilmeye tabi tutulmuş olacaktır.

Anahtar kelimeler: Erken Cumhuriyet Dönemi, Arif Oruç, Muhalefet, Yarın Gazetesi, Tek Parti.

ABSTRACT

AKDAĞ SARI, Kader, **Opposition in Early Republican Era: Yarın Newspaper and Arif Oruç**, CTAD, Year 15, Issue 29 (Spring 2019), pp. 285-315.

Arif Oruç, one of the important opposition figures of the Early Republican Era, targeted the activities of the Single Party term with *Yarın* newspaper published between December 1929 and August 1931. In that period, the press often praised the economic

policies; however, those policies were subject to severe criticism in the newspaper *Yarın*. Especially in Arif Oruc's writings, it is seen that unjust enrichment of people who had close relations with the power was frequently addressed. This article aims to focus on a brief historical period of Turkey by giving special attention to the newspaper *Yarın* of Arif Oruç, in the eyes of the opponents who were not included in the cadre by politically, economically and intellectually. In this respect, a brief period of early Republican history will be re-evaluated in the eye of the opponents.

Keywords: Early Republican Era, Arif Oruc, Opposition, Yarın Newspaper, Single Party.

Giriş

Cumhuriyet'in başlangıç yılları, yeni bir ulus-devlet kurma seferberliğidir.¹ Mevcut yönetim bir yandan oluşturmak istediği yeni devletin temelini atarken bir yandan da ekonomideki problemleri çözüme kavuşturmaya çalışmaktadır. Cumhuriyet Türkiye'sinde ekonomik yapı, üretime dayanmayan, ithal malların alınıp satıldığı bir pazarın şartları çerçevesinde oluşmaktadır. Üreten ve ticaret yapan yerli unsurlar bulunmakla birlikte, bu kişiler milli bir ekonomiye hayat verecek çekirdek kadroyu oluşturmaktan uzaktır.² Cumhuriyetin ilk yıllarındaki iktisadi yapı, savaş öncesine nazaran oldukça geri kalmış, dışa açık ve dış dünyaya bağımlı bir görünüm çizmektedir.³

Yarın gazetesinin yayınlandığı dönem, savaşlardan yeni çıkmış yeni bir ulus devletin karşılaştığı olumsuz koşulların yanı sıra, 1929 yılındaki Büyük Buhran'ın ülke ekonomisini derinden etkilediği yıllara denk gelmektedir. Bu anlamda ilgili dönem, normal seyrinde akan bir zaman diliminin ötesinde, istisnai nitelendirebilecek belli bir ara dönemi kapsamaktadır. Yayınlandığı yıllar itibarıyla *Yarın* Gazetesi'nin iktisadi olayların yarattığı toplumsal etkilere bakışı ise iktidara yakın olan basının bakışından oldukça farklıdır. Özellikle muhalefetin kısıtlı olduğu bir dönemde, iktisadi olarak başarılı gösterilen birçok gelişmenin, Arif Oruç öncülüğünde *Yarın*'da eleştirilmesi, dönemin iktisadi gelişmelerini ve bu gelişmelerin toplumsal etkilerini gözlemek açısından önem taşımaktadır.

Arif Oruç ve *Yarın* Gazetesi'yle ilgili sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bunlardan biri Mete Tunçay'ın "Tek- Parti Yönetimine Yurtdışından Muhalefet

¹ Bilsay Kuruç, "Kemalist Ekonomi Görüşü: Kesitler", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, C: II, Kemalizm*, 6. Bs., der. Tanıl Bora, Murat Gültekin, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 298.

² M. Naci Bostancı, *Cumhuriyetin Başlangıç Yıllarında Ekonomi ve Siyaset*, Ötüken, İstanbul, 1996, s. 17.

³ Gülten Kazgan, *Tanzimat'tan 21.yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, 4.Bs., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 59.

Eden Bir Yayın Organı Arif Oruç'un *Yarım* (1933)⁴ adlı çalışmasıdır. Bu çalışma Arif Oruç'un yurtdışına çıkışından sonra ülke gündemine dair kaleme aldığı yazılarından oluşmaktadır. Arif Oruç örneği üzerinden Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarındaki muhalefet ve eleştirilerin sınırlarını ortaya koymaya çalışan bir diğer kaynak ise Aytaç Yıldız'ın "Erken Cumhuriyet Döneminde Siyasal Muhalefet ve Eleştirinin Sınırları: *Yarım*'i Okumak"⁵ adlı çalışmasıdır. İlgili çalışma demokrasi, hukuk ve adalet açısından Tek Partili dönemin yapısal özelliklerini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Bu anlamda dönemin iktisadi gelişmelerinin *Yarım* gazetesi ışığında değerlendiren herhangi bir çalışma mevcut değildir. Bu çalışmayla, Arif Oruç ve *Yarım* üzerinden, dönemin iktisadi gelişmelerine muhalif çevreden bakarak, Cumhuriyet Dönemi iktisadi olaylarına dair bir kesit sunmayı amaçlanmaktadır.

Arif Oruç ve *Yarım* Gazetesi'nin Doğuşu

Arif Oruç 1309'da (1893-94) Elazığ'da doğmuştur. Babası Elazığ Vilayet Matbaası müdürü ve mektupçusu Ahmet Efendi'dir. Anne tarafından Edrine'nin Dimetoka kasabasından olan Arif Oruç, basın hayatına 1913 yılında *Tanın* gazetesinde muhabirlikle başlamıştır. 1914'te *Tasfiri Efkar* gazetesi muhabir olarak çalışan Arif Oruç, Müterake döneminde aynı gazetede İstihbarat Heyeti Müdürü olarak görev yapmış, işgal ordularının sansürü ile uzun mücadelelerde bulunmak durumunda kalmıştır. İstanbul'un işgali sonrasında *Tasvir-i Efkar* sahibi Talha Bey'in tevkif edilmesi ile Ankara'ya gitmiş 1336 Eylül'ünde *Yeni Dünya* gazetesini kurmuştur. 26 Ağustos Büyük Taarruzu'ndan önce Antalya'ya giden Arif Oruç, burada *Yeni İzmir* isimli gazeteyi çıkarmış ve Milli Mücadele'yi destekleyen yazılar yazmıştır.⁶ Milli Mücadele'den sonra 1923'te İzmir'de *Yeni Turan* gazetesini çıkarmaya başlayan Arif Oruç, 1926 yılında Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya yapılmak istenilen suikast girişimi davalarında tutuklanarak Ankara'ya gönderilmiş ancak daha sonra serbest bırakılmıştır.⁷

1929 yılı sonlarına doğru *Yarım* gazetesini çıkaran Arif Oruç hükümete olan muhalefeti nedeniyle yayın faaliyetlerine son verdiği 1931 Ağustos ayına kadar

⁴ Mete Tunçay, *Tek- Parti Yönetimine Yurtdışından Muhalefet Eden Bir Yayın Organı Arif Oruç'un Yarım (1933)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

⁵ Aytaç Yıldız, "Erken Cumhuriyet Döneminde Siyasal Muhalefet ve Eleştirinin Sınırları: *Yarım*'i Okumak", *International Periodical For The Languages, Literature And History of Turkish or Turkic*, Volume 8 /7, Summer 2013, p. 783-795.

⁶ Tunçay, ...*Arif Oruç'un Yarım*'i, s. 7-8.

⁷ Mete Tunçay, *T.C.'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, 3. Bs., Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 277.

sık sık davalar ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Son sayısına kadar eleştirel tavrını devam ettirmiş ancak 25 Temmuz 1931 tarih ve 1881 sayılı yeni Matbuat Kanunu ile birlikte yayınlarına 19 Ağustos 1931 tarihinde son vermiştir. Basın hayatından sonra geçimini sağlamak için çeşitli işlere atılmayı denemiştir de hiçbirinde başarılı olmamıştır⁸. 1933 yılında ülkeyi terk ederek⁹ *Yarın*'i broşür olarak Paris ve Sofya'da, gazete olarak da Şumnu'da neşretmeye devam etmiştir. Sofya'daki 1934 Mayıs darbesinden sonra, Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin isteği üzerine, Bulgar hükümeti tarafından Yugoslavya'ya sınır dışı edilmiştir.¹⁰ 1937 yılında ülkeye geri dönen Oruç, tevkif edilmiş, savcının idam talebine karşı ağırcezada beraat ederek serbest bırakılmıştır. 1946 Kasım ayına kadar *Son Posta* ve *Tasvir* gazetelerine *Ayhan* imzası ile tarihi ve edebi tefrikalar yazmıştır. 1946 yılında *Yarın* gazetesini tekrar çıkarmasına rağmen bir müddet sonra kapatmış, *Milliyet* gazetesinde son eseri "*Fatih Sultan Mehmet*" isimli tarihi tefrikayı yazmıştır.¹¹ 1949 yılında İstanbul'da Müstakil Sosyalist Partisi'ni kuran Arif Oruç, 9 Ekim 1950 günü vefat etmiştir.¹²

Arif Oruç'un *Yarın* gazetesini yayınladığı yıllar, aynı zamanda ülkede iktisadi gidişatın belirsizliğini koruduğu döneme gelmektedir. 1929 Büyük Buhran'ın iktisadi hayatta yarattığı olumsuz gidişatın da etkisiyle ekonomi çıkmaza girmiş, geniş halk kitleleri arasında yayılan yoksulluk ve hayat pahalılığı ortamı, hükümetin hem sosyal hem de iktisadi meselelerde başarısız olduğu yolunda genel bir kanaat uyandırmaya başlamıştır.¹³ Yıldız'a göre *Yarın* gazetesi Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde kurulan Cumhuriyet rejiminin temelleri olan laiklik ve milliyetçiliğe sadık kalmak şartıyla yeni ve farklı düşüncelerin ortaya konmasını istediği bir siyasal ve sosyal atmosferde ortaya çıkmıştır.¹⁴ Yazarın Mete Tunçay'dan aktardığına göre *Yarın*'ın çıkmasına Gazi Mustafa Kemal Paşa göz bile yummuştur.¹⁵ Gazetenin yazılarının konusunu çoğunlukla yolsuzluk ve toplumsal yozlaşma oluşturmuştur. Özellikle başta dönemin milletvekilleri olmak üzere hükümete yakın kişilerin haksız kazanç elde etme arzusunun eleştirilmesi hoşnutsuzluk yaratmıştır. Tahrir-i Sükun Kanunu'nun yürürlükte olduğu ve basının son derece dikkatli yayın yapmak zorunda kaldığı

⁸ Tunçay, ... *Tek-Parti Yönetiminin Kurulması*, s. 280.

⁹ Arif Oruç, irticai desteklediği iddiasıyla vatana hiyanet suçu ile itham edilerek bir gece evinden zorla alınıp, hiçbir mahkeme kararı olmaksızın 1933 yılında Bulgaristan'a sürülmüş ve orada Şumnu medresesinde müderrislik etmek mecburiyetinde kalmıştır. Kaynak: Tunçay, ...*Tek Parti Yönetiminin Kurulması*, s. 281.

¹⁰ Tunçay, ...*Arif Oruç'un Yarın'ı*, s. 16.

¹¹ Tunçay, *age.*, s. 7-9.

¹² Tunçay, ... *Tek-Parti Yönetiminin Kurulması*, s. 282.

¹³ Yıldız, *agm.*, s. 785.

¹⁴ Yıldız, *agm.*

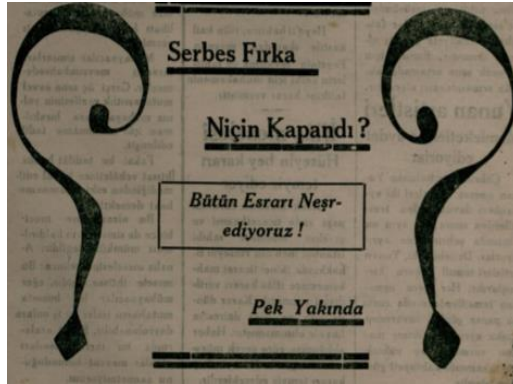
¹⁵ Yıldız, *agm.*, s.786.

1930'lı yıllarda, hükümete karşı şiddetli muhalefet yapan *Yarın* gazetesinin 80.000 gibi rekor düzeyde baskı sayısına ulaşmış olması önemli bir detaydır.¹⁶

Tek Partili Sistemin Eleştirisi

Arif Oruç ve *Yarın* yazarları Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya sadık olmakla birlikte tam anlamıyla Tek Partili Sisteme ve dolayısıyla İsmet Paşa [İnönü] Hükümeti'ne muhalif yazılar yazmaktadırlar. Onlara göre yaşanan iktisadi ve siyasi problemlerin en önemli sebebi Tek Partili sistemin kendisidir. Türkiye'nin içinde bulunduğu sıkıntılardan kurtulması ancak muhalefet edebilecek bir fırka ile mümkündür. Bu sebeple Serbest Fırka'yı desteklemekte ve ülkenin muhalif bir parti ile yaşanan krizlerden çıkacağı umud edilmektedir. Tunçay'a göre Arif Oruç, Serbest Fırkayı Fethi Bey'in istediğinden daha aşırı ölçülerde desteklemiş ve önerilerde bulunmuştur.¹⁷

Şekil 1: “Serbes Fırka Niçin Kapandı?”

Yarın, 10 Mart 1931, s.1.

Ahmet Ağaoğlu da anılarında iktidara yakın olan basına karşı koymakta ellerinde belirli bir organ olmadığını ve bu eksikliğin *Yarın* tarafından doldurulmaya çalışıldığını ancak bunun olumsuz etki yaptığını aktarmaktadır.¹⁸ Mazıcı ise; *Yarın*'ın bıraktığı olumsuz etkinin; yayınlarından çok, Arif Oruç'un Çerkez Ethem'in yeğeni olması ile ilişkilendirmektedir.¹⁹

¹⁶ Şerif Demir, “İktidar-Basın İlişkilerinin Türkiye’de Görünümü (1918-1960)”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 5 Issue 6, 2012, s. 128.

¹⁷ Tunçay, ...*Tek-Parti Yönetiminin Kurulması*, s. 278.

¹⁸ Nurşen Mazıcı, “1930’a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 5, Sayı 18, 1996, s. 143.

¹⁹ Mazıcı, agm., s. 144.

Gazeteye göre Cumhuriyet Halk Fırkası, Türkiye'nin ilerlemesi için tek başına yeterli değildir ve mutlaka ülkede muhalefet yapacak bir partiye ihtiyaç vardır. "...Bu memlekette, bir Halk fırkası olduğu gibi bütün Türkiyede dinç ve iktidar mevkiine gemeğe amade Cumhuriyetçi bir muhalefet cereyanında vardır. Serbest Fırka bu cereyanın fikirlerini, kuvvetini ve millet nezdindeki mevkiini göstermişti."²⁰

Şekil 2: "Aman Dışlarınız ne kadar küflü, mikroplu... Tıpkı Halk fırkası gibi ayıklamak lâzım"

Yılmaz, 1 Şubat 1931, s. 1.

Devletin yönetim sistemi bakımından; "Bir Devlet Nasıl İdare Olunur?" başlıklı makalede neden bir muhalefet partisine ihtiyaç olduğu dönemin mevcut sistemleri üzerinden değerlendirmekte ve demokrasinin hüküm sürdüğü bir memleketin Faşist ya da Bolşevik sistemlerden farklı olması gerektiği özellikle savunulmaktadır:

"...Bugün, üç nevi idare sisyemi karşısındayız: 1. Demokrat, 2. Faşist [yazıldığı gibidir] 3. Bolşevik. Bunların üçü de birer sisteme istinat eder.... Demokrat bir devlet, ne faşist hürriyetsizliğini, ne de bolşevik Devletçiliğini sistemine karıştırabilir. Onun vazifesi sistemini tahakkuk ettirmek, muvaffak olamayınca da çekilmek, salâhiyettar vatandaşların iktidar mevkiine gelmelerine müsaade eylemektir... Türkiye Cumhuriyet'i ne Faşisttir, ne de Bolşevik! Demokrat, bir devlettir.... Demokrasiyi Teşkilatı esasiye yapan Türk inkılabı, Türk milletinin Namık Kemal hürriyetine teşne olduğunu, demokrasinin bir dereceli rey, şahsi teşebbüs, serbest ticaret, beynelminel sermaye teşkilatı ile birlik, sermaye ile sây arasında muvazene, demokrasi ilminin vergi, idare, iktisat esaslarını tatbik etmek istediğini göstermektedir. O halde, Cumhuriyet iktidar mevki de bu esaslardan ayrılamaz! ...Tek fırkahlı hükümet, yalnız faşistlikte ve bolşeviklikte bulunur. Çünkü, bunların kanunlarında başka fırkaya müsaade edilmez. Ticaret inhisarcılık şeklinde devletleştirilmesi devlet ihtiyacı nispetinde

²⁰ Naci İsmail, "Meclisin feshi karşısında Millet ve intihabat", *Yarm*, 5 Mart 1931, s. 1.

vergi alınması ve halkın devlet için çalıştırılması bolşevik kanunda vardır. Bu esasa riayet edilmediği içindir ki, memleketin münevver kütlesi, halk fırkası hükümetine karşı muhalif bir cephe almış, serbes fırkanın müessisleri olmuştu...İlim, yalnız okumak olmadığı gibi, inkılapta yalnız hüsnü niyet değildir!»²¹

Naci İsmail “*Bizde niçin fırkacılık inkişaf etmiyor?*” başlıklı makalesinde ne İttihatçıların ne de Halkçıların bir parti sistemleri olmadığını belirtir. Herkesin ortak amacının bütün fikirlere hükmetmek olduğunu yazmaktadır. Yazara göre fikirleri öldüren “Asyayi fırka zihniyeti”dir ve bu zihniyet terk edilmedir:

...Bütün sistemleri birleştiren bir idare taraftarı olamaz, çünkü bütün menfaatlerin birleşmesi mümkün değildir ki bütün fikirlerin birleşmesi mümkün olsun. ...Bizde ise hangi fırkayı alırsanız alın, hacı, hoca, laik, inkılapçı, şeyh, şarkçı, garpçı, liberal, sosyalist, hatta façist fikirleri taşıyan insanların bir çatı altında birleştiğini görürsünüz.²²

Naci İsmail bir başka makalesinde de, demokratik bir ülkenin tek bir parti ile yönetilemeceğini şu cümlelerle ifade eder:

...Madem ki vatandaşların bir kısmı halk fırkasını yapmışlar, bu fırkayı idame ettiriyorlar; vatandaşların diğer kısmı da bir muhalefet fırkası yapabilirler, bu fırkayı idame ettirebilirler”²³ Hangi demokrat memlekette; birden fazla fırka yoktur. Hangi demokrat vardıkı, demokrasiyi ilan eder etmez müteaddit fırkalardan mürekkep bir Millet Meclisi olmasın?²⁴

Şekil 3: "Fikri mücadele olmayınca"

Yarın, 9 Mart 1931, s. 1.

²¹ Naci İsmail, “Bir devlet nasıl idare olunur?”, *Yarın*, 2 Mart 1931, s. 1, s. 3.

²² Naci İsmail, “Bizde niçin fırkacılık inkişaf etmiyor?”, *Yarın*, 14 Mart 1931, s. 1, s. 4.

²³ Naci İsmail, “Halk yeni intihabata iştirak etmeli midir?”, *Yarın*, 6 Mart 1931, s. 1, s. 3.

²⁴ Naci İsmail- “Halk fırkasının siyaseti”, *Yarın*, 8 Mart 1931, s. 1, s. 3.

Memleketin saadetini amaç edinen *Yarın*'a göre İsmet Paşa kabinesinin uzun müddetle iktidarda kalması memleket işlerini geriletmektedir. İktisadi ve mali meselelerdeki son girişimlerde vekaletlerin yetersizliğinin sonrumlusu İsmet Paşa olarak kabul edilmekte ve kabine değişikliğine gitmemek için ani bir tedbir olarak “*Yerli Mali*” meselesinin ortaya atıldığını iddia edilmektedir.²⁵

Şekil 4: “Yeni mecliste İsmet paşa ve muhalifleri...”

Yarın, 27 Nisan 1931, s. 1.

Ülkedeki ekonomik istikrarsızlığın en önemli sebebini Tek Fırka sisteminde gören *Yarın*'a göre Büyük Buhran bahane olarak öne sürülmektedir. Gazeteye göre bunun en bariz örneği ise Türkiye ile mevcut gelişmesi aynı seviyede olan Bulgaristan ve Yunanistan'ın kaydettiği ilerlemedir:

“...Artık Lâflar veya fikirler değil, vak'alar vicdanlara çarpıyor. Her gün yanışımızda veya memleketin uzaklarında bir facianın, bir ölümün, bir ye'sin elektrik sademesi gibi sademesi canımıza vuruyor. Aylardanberi hergün memleketin muhtelif yerlerinde intiharlar, cinayetler kaydediyoruz. Bunlar, hâlâ derin bir yeis, maneviyatta derin bir ducret, bir fütur emaresi değil mi? .... Ya maddiyat? Maddeden: iş yok, para yok. Ticaret durmuş, istihsal asgariye düşmüş, istihlak takati kalmamış, iflaslar ve tasarruf işsiz yığınları artıyor. Bu dünyanın büyük ve umumi buhranıdır deniliyor. Bunu ispat etmek için Fransa değil, İngiltere değil, bimize hemseviye olan Bulgaristan ve Yunanistan gibi memleketlerde de aynı sefalet ve içtimai inhizamı görmek ve göstermek lazımdır. Bu memleketlerde böyle şeyler yoktur. Hakikat böyle iken, fikir ve lâf değil, aynı vak'aları hergün kendi gazetelerinde yazıp dururken Halk fırkası hâlâ

²⁵ Arif Oruç, “Maksadımız”, *Yarın*, 1 Nisan 1930, s. 1.

tek fırka ile memleketi hüsnü idare ettiğine mi kaidir? Ey bu kadar hüsnü kuruntu sahibi olmaktan kurtulmıyan Halk fırkası.. Vur, fakat dinle!”²⁶

Arif Oruç’a göre Cumhuriyet Halk Fırkası gücünü yitirmiş ve zayıf düşmüştür. Cumhuriyet Halk Fırkası’nı zayıflatan sebeplerin başında *menfaat düşkünlüğü, yalancı vatanperverlerin fırka etrafını örümcek gibi sarmasından* ileri gelmektedir. Yazara göre, rejimin hakiki düşmanları yine bunlardan başkası da değildir:

“...İdaresizlik yüzünden, Halk fırkasının mevkii günden güne sarsılıyor. Prensipleri kanaatlerimize asla uymıyan bu fırkanı zayıflaması, tescil duyulacak vakıyalardandır. Daha, Serbest Fırka teşekkül ettiği zaman, Halk fırkasının mevkii anlaşılmıştı. Memlekette büyük bir zafer kazanmış, vatani düşman çizmelerinden milli el birliğiyle kurtarmağa muvaffak olmuş bulunan Müdafai hukuk cemiyetinin istihalesi bir fırkanın, kendisini idare edememesi, vatandaşları memnun bırakamaması acınacak hallerdendi. .... Bunlar, memleket bizimdir. Her hak bizimdir. Diye, iş başında samimi çalışan mes’ul zevatın etraflarını örümcekledirler, sardılar. Her işe girdiler. Her şeye burunlarını soktular. Türkiye iktisadiyatını sarmağa sebep oldular. Mali işlere karıştı. İnhisarçılık yaptılar. Kumusyonculuk²⁷ yaptılar. Netice itibarile de, hem fırkalarını sarstılar, hem devlet işlerini çıkmazlara sevkettirdiler. Halk bıktı usandı. Vatandaşlar şaşırıp kaldılar. Dünya buhranı vaziyeti büsbütün karıştırdı. .... Her şikayetin, her samimi itiraz ve tenkidin, kendi menfaatlerine karşı vurulmak istenen bir suikast darbesi olduğunu vahmetmeğe başladılar. Hattâ, bu evhamı büyük hükümet adamlarına kadar teşmil etmek yolunu tutmuş bulundular. Bunlara göre memlekette samimi düşünen bir vatandaş yoktu. Vatan işleriyle kendilerinden başka meşgul olacak kimse mevcut değildi. Aksini temenni, mutlaka ihanet, hiyanet ve cinayet addediliyordu. Niçin? Sebebi malumdur. Menfaatlerinin bozulacağı endişesi vicdanlarını sarıp ürküttüğü için.”²⁸

Ekonomik kalkınma için ziraate önem verilmesini belirten gazete, toprağın işletilmesi ve bu yolla zirai kalkınmanın sağlanmasının Tek Partili sistemde olamayacağı eleştirisini birkez daha şu cümlelerle yineler;

...Yeni iktisat Türkiyesinin hamuru, mezru topraktır. İktisadi bünyemizin sarsılmaz istikbalı ziraatten doğacaktır. Herşeyin başı para ise aziz vatanımızda her paranın başı topraktır... Bütün milletin iradesi muhalefete hürmeti amirdir. Hakiki devletçiliğe yürümek için tek şarttır. .. Artık Türkiye, tek ve monoton bir fırka programının eskiyen dişlileri arasında mütevekkil kalmaz.”²⁹

²⁶ “Vur! Fakat... Dinle”, *Yarm*, 6 Haziran 1931, s. 4.

²⁷ yazıldığı gibidir.

²⁸ Arif Oruç, “Rejimin kanının emenlet!”, *Yarm*, 29 Haziran 1931, s. 1, s. 5.

²⁹ “Eski Tas Eski Hamam”, *Yarm*, 5 Mayıs 1931, s. 4.

İsmet Paşa kabinesinin iktisadi ilerleme için yeterli görmeyen *Yarın*'a göre, siyaset ve ekonomi birlikte ilerlemektedir. Siyasi anlamda ülkede muhalefetin kabul görmemesi ve aksini iddia edenin vatan hainliği ile suçlanıyor olması, iktidara yöneltilen eleştiriler arasındadır. Arif Oruç'a göre ülkenin gelişmesi ve kalkınmasının önündeki en büyük engel Tek Parti ile yönetilmektir. Bu sebeple muhalefet olacak bir parti sayesinde demokrasiye adım atılacak ve ülkenin kalkınması için gereken tedbir ve kararlar daha kolay alınacaktır.

***Yarın*'ın İktisadi ve Sosyal Sorunlara Yönelik Eleştirisi**

Yeni bir modern-ulus devlet kurma düşüncesinde ve uygulamasında olan Cumhuriyet yönetiminin iktisadi olaylara bakışı salt ekonomik sorun kaynaklı değildir. Osmanlı ile her türlü mirası reddetmesine rağmen ekonominin genel görünümü ise Osmanlı Devleti'nin son yıllarındaki ekonomik tablonun devamı niteliğindedir. Üstelik bu durum savaşlar ve göçler sebebiyle daha da kötüleşmiştir. Mevcut yönetim bir yandan oluşturmak istediği yeni ulus-devletin temelini atmaya çalışırken diğer yandan da ekonomideki problemleri çözüme kavuşturmak zorundadır. Ülkenin iktisadi açıdan kalkınabilmesi, arzulanan yeni devletin de temelini sağlamlaştıracaktır. Erken Cumhuriyet döneminin iktisadi yapısı, üretime dayanmayan, ithal malların alınıp satıldığı bir pazarın şartları çerçevesinde oluşmaktadır. Anadolu insanının pazardaki rolü, mecbur kaldığı yabancı malları satınalma ve tüketmekten ibarettir. Üreten ve ticaret yapan yerli unsurlar bulunmakla birlikte, bu kişiler milli bir ekonomiye hayat verecek çekirdek kadroyu oluşturacak güce sahip değillerdir.³⁰

Yarın'ın faaliyette bulunduğu dönem, gerek dünyanın gerekse Türkiye'nin iktisadi sorunlara karşı çözüm aradığı, iktisadi politika ve uygulamalarının standart bir plana göre belirlenmediği yılları kapsamaktadır. 1929 sonbaharında Wall Street Borsası'ndaki çöküş, etkisini yıllarca hissettirecek büyük bir kriz yaratmıştır. Büyük Buhran dünya sanayi üretimini yüzde 30, kömür ve demir üretimini yüzde 40-60 düşürürken diğer yandan da tahıl fiyatlarının yüzde 60 gerilemesine sebep olmuştur. Dünya Buhranı aynı zamanda Avrupa'nın ticaret hacmini 58 milyar dolardan 21 milyar dolara düşüğü bir dönemin de başlangıcıdır.³¹ Buhranın Türkiye ekonomisine sirayet edişinin altında yatan temel etken ise, tarımsal ürünlerin fiyatlarındaki keskin düşüştür. Buğday ve diğer tahıl ürünleri, tütün, kuru üzüm, fındık ve pamuk gibi başlıca mahsullerin fiyatındaki düşüşler, 1928-29 ve 32-39 yılları arasında ortalama yüzde 50'den daha fazla ve tarımsal olmayan mal ve hizmetlerdeki fiyat düşüşlerinden çok

³⁰ Bostancı, *age.*, s. 17.

³¹ Özgün Burak Kaymakçı, *Osmanlıdan Cumhuriyete Tarihi- Düşünsel Bir Deneme: Türkiye Ekonomisi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2015, s. 164.

daha yüksek olmuştur.³² 1925'te 105 milyon doları bulan ihracat geliri, 1932'de 50 milyonun altına inmiştir.³³ Cumhuriyet sonrası milli gelire bakıldığında milli gelirin yüzde 49'unu tarım, yüzde 38 hizmet ve yüzde 13'ünü sanayinin oluşturduğu dikkate alındığında GSYH'nın büyük ölçüde tarıma bağımlı olduğunu ve tarımın dünya piyasasındaki fiyat dalgalanmalarına paralel olarak dalgalanma geçirdiğini söylemek gerekir.³⁴ 1929-34 arası 1 kg buğdayın fiyatı 12.6 kuruştan 3.6 kuruşa, pamuğun fiyatı 62.3 kuruştan 33.1 kuruşa gerilerken, değişen ticaret hadleriyle birlikte köylülüğün esas olduğu toplumda tarım üreticisi yarı yarıya fakirleşmiştir. Bu gerilemenin bir bölümü dünya fiyat hareketlerinden doğarken, önemli bir kısmı da hükümetin vergi politikalarından ve sanayi mallarını koruyucu tedbirlerinden doğmaktadır. Ayrıca iç ve dış ticarettte devlet denetimi ile birlikte hükümetten imtiyazlı tüccarların sahip olabildiği imkânların artmasıyla birlikte, ithalat gerilerken, ticaret sektörünün özellikle perakendecilerin iş imkânları da eskisine oranla oldukça daralmıştır.³⁵

Yaşanan bu gelişmeler *Yarm*'ın muhalefet sahasını siyasi olmanın ötesine taşıyarak iktisadi konuları da kapsayacak bir alan sağlamıştır. *Yarm*, yaşanan buhranın ürün fiyatlarını düşürdüğü dolayısıyla satınalma gücünü ve gelirini daralttığı bir ortamda en fazla etkilenen köylü kesim olmasına rağmen, iktidara yakın basında herşeyin yolunda gittiğine dair yapılan haberlere şiddetle karşı çıkmaktadır. “*Keseleri dolu, karınları tok ve sırtları pek, ziyade pek. Olanlar Türk köylüsünün buhrandan müteessir olmadığını, refah içinde yaşamakta bulduklarını istihzasını savurabilmekte, elbette muhtardırlar. Keşki hakikat öyle olsaydı?*” diyerek gerçeklerin yazılmadığı noktasında hükümete yakın olan basını eleştirmektedir. İş Bankası Müdürü Mahmut Celal [Bayar] Bey'in buhran ile ilgili yorumlarına karşılık: “*Onlar artık buhrana alışmışlarmış! ...Madem ki yüksek tabaka buhrana alışmıştır, Allah selamet versin top çeken beygirlere!*” başlıklı yazıyı kaleme almış ekonomik buhran ile ilgili hükümetin gerekli tedbirleri almadığı noktasında eleştirmiştir.³⁶ 22 Mayıs 1931 tarihli *Bubran* başlıklı yazıda yine Celal Bey'in “*İktisadi buhranı geçen sene bu mevsimde anlamış bulunuyorduk. Şimdi alıştık*” sözlerine karşılık “*Buhrana alıştık diyen Celâl Bey buhranı otomobil içinde mi, bol maaş bordurosunda mı [yazıldığı gibidir], yataklı vagon seyahatinde mi, yoksa Bankanın*

³² Şevket Pamuk, “20. Yüzyıl Türkiye'sinde İktisadi Değişim: Bardağın Yarısından Fazlası Dolu Mu?” *Türkiye Tarihi 1839-2010: Modern Dünyada Türkiye*, C: IV, ed. Reşat Kasaba, çev. Zuhul Bilgin, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2011, s. 287.

³³ Andrew Mango, *Atatürk Modern Türkiye'nin Kurucusu*, 9. Bs., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2012, s. 539.

³⁴ İlhan Tekeli, Selim İlkin, *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2009, s. 36.

³⁵ Kaymakçı, *age.*, s.163.

³⁶ Arif Oruç, “Onlar artık buhrana alışmışlarmış”, *Yarm*, 22 Mayıs 1931, s. 1, s. 4.

maroken takımlı bürosunda mı gördü ve alıştır?” diyerek elit olarak nitelendirilen kişilerin iktisadi krizi anlamaktan uzak olduğunu vurgulamaktadır.³⁷

Buhranın en çok etkilediği kesimlerin başında nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan çiftçiler gelmektedir. Tarım üreticilerinin sattığı ihraç mallarının fiyatları dünya piyasalarında hızla düşerken, birinci derecede tüketmekte oldukları malların fiyatları ise giderek artmaktadır. Çiftçilerin kullandıkları tarım girdileri ile sapan ve pulluğun fiyatları da yükselirken, kapsamlı bir kredi kurumuna sahip olmadıkları için, savaş öncesinde ayda %2 olan faiz yükü, resmi rakamlara göre ayda %7’ye çıkmıştır.³⁸ Çiftçi için kredi mekanizmasının gelişmemiş olması, mevcut Ziraat Bankası’ndan alınabilecek kredi miktarının oldukça sınırlı olması, köylüyü tefecilere daha yüksek faiz ödeyerek borçlanmasına mecbur kılmaktadır. Köylü murabahacıların faizlerinin yüzde 200lere vardığından şikâyetçidir. Kredi alamadığı için tefecilerin eline düşmüş olup üretmek için tefecilere muhtaç hale gelmiştir. Aldığı borçları ödeyemeyen çiftçi ise tarlasını değerinin yüzde on düşük fiyatla satmaya teşebbüs etmektedir. *Yarın* köylünün sesine kulak verilmesini ve Türkiye’de herşeyden evvel üretimi tanzim etmenin gerekliliğini ortaya koymaya çalışmaktadır.³⁹ Sanayi ve Maadin Bankası’nın, sanayiye kredi sağlamakta yetersiz kaldığı ile ilgili yapılan eleştirilere Ziraat Bankası’nın tutumundaki yetersizlikler de dahil edilmektedir. Ziraat Bankası’nı ticari bir banka gibi davranmakla suçlamakta, buhranın en çok etkilediği kesimin köylü ve çiftçi olmasına rağmen, ödenmeyen borçlar için icra gönderilmesini eleştirilir.⁴⁰ Ancak ilgili dönemde gazeteye göre tefeciliğe bir türlü çözüm bulunamamış, milletin muzdarip olmasına rağmen yetkililer oldukça ilgisiz kalmışlardır.⁴¹ “*İktisadi, mali vaziyetimiz bozuktur. Memleketi korkunç ıstırap ve elem uçurumlarına doğru gitmekten nazariye ile değil ameliye ile menetmek lazımdır.*”⁴² diyerek iktisadi krize karşı tedbir alınması beklenmektedir.

Çiftçinin satınalım gücü şiddetle düşerken nakliye fiyatlarının yüksek olması sonucu üreticinin karşılaştığı güçlükler dile getirilmekte ve tarifelerin düşürülmesi gazete tarafından önerilir:

“...Mahsul para etmiyor, fiyatlar düşkündür, köylü fahiş nakliye fiyatları ile soyuluyor, Yunanistan’dan mı ibret almıyoruz? Yunan tarifelerinde yüzde kırk tenzilat yapan Şark şimendiferlerinin Trakya müstahsiline kastı mı var? .... Şimendifer kumpanyasının tarifelerde tenzilat yapması şarttır. ... Tarifeler

³⁷ “Buhran”, *Yarın*, 22 Mayıs 1931, s. 3.

³⁸ Tekeli ve İlkin, *age.*, s. 87.

³⁹ “Köylüyü murabahacılar elinden kurtaralım!”, *Yarın*, 3 Şubat 1931, s. 4.

⁴⁰ “Köylüler ve Ziraat Bankası”, *Yarın*, 12 Şubat 1931, s. 1.

⁴¹ Bürhanettin Ali, “Kuru laflar”, *Yarın*, 26 Mart 1931, s. 2.

⁴² *Yarın*, 2 Mart 1931, s. 1.

indirilecek olursa, hiç olmazsa köylü bu yüzden soyulmıyacak, o fark ona kalabilecektir.”⁴³

Hayat pahalılığının dışında *Yarın*'ın en çok vurguladığı konuların başında devlet tarafından, imtiyaz elde etmiş belli başlı kişilerin zenginleşmesi yer almaktadır. İmtiyazlara karşı dile getirilen eleştirilerin kaynağında Gazetenin iktisadi düşünce bakımından daha çok serbest ticaret ve hür teşebbüs taraftarlığı yatmaktadır.

Yarın'a göre kent ve kasabalarda da ekonomik durum kırsaldan farklı değildir. Halk fakirlik ve sefalet karşısında iken belli başlı nüfuzlu adamlarının tekel ayrıcalık ya da diğer türlü imtiyazlar ile bu yoksulluğu derinleştirdiği düşüncesindedir. Her ne kadar da Türkiye'nin serbest ticareti kabul ettiğini, bunun neticesi olarak da fertlerin zenginleşmesinin doğal olduğu gazete tarafından vurgulanıyor olsa da, halkın belli başlı tarzlarda çalışmayarak, kolay para elde etme teşebbüslerinin aleyhinde bulunduğu sıklıkla vurgulanmaktadır.⁴⁴ Mustafa Kemal'in vereceği kararların önemli olduğunu vurgulayan gazeteye göre Mustafa Kemal'in ekonomideki kötü gidişatı durduracağına dair olumlu düşünce hakimdir;

“...Kasabalarda iki arşın patiska satamayan esnaf, vergisini vermekten aciz kalmıştır. Büyük şehirlerde işsizlik, sefalet ve kredi yoksulluğu, toptancılık muamelelerinin zi nüfuz adamları ellerine inhisarı ve: açık ihtikarlar, halkın bedbahtlığını vatandaşların kanayan ıstıraplarını şiddetlendiriyor.... Mustafa Kemal için millet büyük adamın kararını dört gözle bekliyor. Onun vereceği karar ya mermerden bir taş ya da nurlu bir güneş olacaktır.”⁴⁵

Sanayi ve Maadin Bankası üzerinden yaptığı eleştiride devletin Sanayi Bankası ile iktisadi hayata müdahalesini eleştiren gazete; ilgili bankanın ülkedeki sanayiye geliştirip himaye etmek için kurulmasına rağmen fabrikaların bu bankadan istifade edemediğini hatta zarara uğradığını yazmaktadır. Sanayi ve Maadin Bankası'nın ticarete atılmasını eleştiren gazete hükümetin “Milli Ekonomi”den kastının ne olduğunu sorgulamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ticaret serbestliği ve rakabete dayalı olduğunu aktaran gazete bu iki zıt sistemin birleştirilemesini gayrimümkün olarak değerlendirir. Devlet sanayiciliğinin faydasız olduğu görüşünde olan *Yarın*'a göre, hür teşebbüse önem verilmeli ve bu bankanın faaliyetleri de buna göre düzenlenmelidir.⁴⁶

⁴³ Arif Oruç, “Memlekette istihsal ölüyor, istihsal!”, *Yarın*, 22 Temmuz 1931, s. 1

⁴⁴ “Gayri Meşru Kazanç”, *Yarın*, 14 Mart 1931, s. 1, s. 3.

⁴⁵ Arif Oruç, “Nurlu Güneş Doğuyor”, *Yarın*, 5 Mart 1931, s. 1, s. 3.

⁴⁶ “Sanayi bankası hükümet ticaretini himaye için mi açılmıştır, yoksa fabrikalara yardım için mi?”, *Yarın*, 15 Mart 1931, s. 1, s. 3.

Muhalefetin sınırlı olduğu bir dönemde, *Yarın* yazarlarından Süleyman Tefvik Bey, “*Kel Başa Şimşir Tarak*” başlıklı yazısında hükümetin milyon lira tutan demiryolu siyasetine karşı olduklarını aktarmış ve tepkilerin hedefi haline gelmiştir. Makalesinde Süleyman Tefvik Bey dönemin en önemli politikası sayılabilecek demiryolu siyasetini eleştirecek cesareti göstermektedir. Bahsi geçen yazısında “*Milletin aç*” olduğunu yazması üzerine Türklüğe hakaretten hakkında dava açılan Süleyman Bey, netice itibarıyla beraat etmiştir.⁴⁷

Yarın gazetesinin karşı çıktığı konulardan biri de devletin inhisar (tekel) politikaları ile ekonomiye müdahalede bulunmasıdır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında inhisar politikası ile yabancıların elinde olan birçok tekelin, denetim ve yönetimi amaçlanmaktadır. Lozan Antlaşması gereğince 1923-1928 yılları arasında yerli ve ithal mallara farklı oranlarda vergi uygulanamayacak hükmü olsa da ara çözümler bulunmaya çalışılmış; antlaşmanın devlet tekeline konu olan mallara serbest fiyatlama hakkı vermesinden istifade edilerek birçok mal ve hizmetin üretim ve ithalatı devlet tekeline alınmasına karar verilmiştir.⁴⁸ Ayrıca Aşar Vergisi’nin kaldırılması ile bütçede meydana gelen boşluğun da inhisar gelirleri ile doldurulması hedeflenmektedir.⁴⁹ Bir diğer açıdan da inhisarlar; özel teşebbüs oluşturma gayretleri için de önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Eskiden mevcut olan inhisarların dışında Cumhuriyet yönetimi gerek mali ihtiyaçlar gerekse çeşitli gruplardan gelen baskılar sonucu yeni inhisarlar kurmuştur.⁵⁰

İlgili dönemde tekeller, imtiyazlı yerli ve yabancı şirketlere devredilmektedir. Pek çoğunda üst düzeyde siyasi kadrolardan ve devlet katından önemli kişilerin de ortak olduğu bu şirketlerde, devletin sağladığı tekel durumundan yararlanılarak yüksek kazançlar elde edilmiştir.⁵¹ Özellikle İş Bankası Müdürü Celal Bey’in başına getirildiği İş Limited adlı ihracatı kontrol etme yetkisi tanınan şirketin kurulma aşaması basının tekel konusundaki endişeli tutumunu gözler önüne seren örneklerden biridir. Basın üzerinden tüccarın endişeleri aktarılmasına rağmen, konunun dikkate alındığını söylemek zordur. Devletin tekel altına aldığı ürünlerin satış ya da üretiminin tek bir firmaya bırakılması konusunda hükümete karşı güvensizlik duyulmaktadır. İnhisar işletmelerinin başarısızlığına bakarak yeni kurulacak olan şirketin amacının *Üç beş nüfuzlu*,

⁴⁷ “Beraet Ettik”, *Yarın*, 3 Nisan 1931, s. 1, s. 4.

⁴⁸ Kaymakçı, *age.*, s. 153.

⁴⁹ Korkut Boratav, *Türkiye’de Devletçilik*, 2. Bs., İmge Kitabevi, Ankara, 2006, s. 83.; Sinan Demirbilek, “Tek Parti Döneminde İnhisarlar (1923-1946)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmalar Dergisi*, C: XII, S:24, 2012, s. 206.

⁵⁰ Doğan Avcıoğlu, *Türkiye’nin Düzeni (Dün, Bugün, Yarın)*, 2. Bs., Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969, s. 194.

⁵¹ Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009*, 15. Bs., İmge Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 40.

*adamın şahsi faydaları*⁵² olarak nitelendirilerek hükümetin birtakım kişileri zengin etme amacını taşıdığı iddia edilir:

“...İstanbul limanının katili olan ve memleketin milyonlarca varidatının günahına giren Liman şirketi de işe böyle hüsnüniyetlerle başladığını hiç kimse unutmüş değildir. Nasıl ki İstanbul Limanları yârana bir me’kel halinde tereddi ettirildi ise İş şirketinin de bazı tufeyli yârana kâm ve safaya erdirmek sebebi olacağı şüphesi haklı olarak ileri sürülmektedir. Bunun aksini temin eden müyide nedir? Yâran uğruna zaten sallanmakta olan ihracatımıza da el atmak doğru olmayacaktır.”⁵³

Kurulacak şirketi “*cinnel*” olarak nitelendiren Arif Oruç’a göre hükümet, iktisadi hatalardan ders almamakta ısrar etmektedir:

“...Ne çareki, Türkiye imkânsızlıkların tecrübesine girildiği memleketlerden biridir. Her ilerleyiş ve ric’at (gerileyiş) edişin zararını şu memleketle millet görmüyor mu? Artık çoktan malum bulunan misalleri tekrar ırada ihtiyaç kalmamıştır, denilebilir” “...Yoksa, İş Bankası’nın kendi başına yüzlerce milyon tutarındaki ihracat işini inhisara alamıyacağı, böyle bir cinnetin zaten berbat olan iktisadi muvazeneyi silip süpürerek içinden çıkılmaz hale getireceği, bilinmeyen şeylerden değildi.”⁵⁴

İş Bankası grubundan Kortunzade Murat B., Şerifzade Süreyya, Ak Osman İzzet Beyler gibi kişilerin yer alacağı ilgili şirketin, siyasi etki altında bulunacağı endişesi hakimdir. Bu kişilerin şahsında sorun olmamakla birlikte hiçbirisinin ihracatçı olmadığı gibi, Ak Osman İzzet Bey’in ise mebus olduğu dikkate alındığında, gazetenin endişesi net olarak ortaya çıkmaktadır. Şirketin İstanbul’a kırk yerden gelen malların ihracatını kontrol edemeyeceğini aksine “*Sorma ver*” parası vererek sadece damgasını vuracağını ifade edilmektedir. Yazara göre kurulacak bu şirket sebebiyle iktisaden gerileyen İstanbul limanı çökecek, *can çekişen* birkaç tüccarı da yok edecektir: “*Görüyorsunuz ki ihracat işlerimizi kaç Türk tüccarı yapıyor? Hep ecnebi büyük sermayedarlar, hep Türk olmayanlar. Binaenaleyh bu vâsi teşkilata malik kuvvetli, tanınmış firmalara karşı, ufak sermayelerimizle rekabet kabil olmadığımızdan onları kontrol edeceğimiz Türklere teshilât gösteriniz*”.⁵⁵

Yarın’ın önem verdiği bir diğer konu da işçilerin ve memurların çalışma şartlarıdır. Hükümetin konuyla ilgili tedbirler almasına rağmen ilgili dönemde Nafia Vekaleti’ne aktarılan şikayetlerinde başında İmtiyazlı şirketlerin Türk memur ve işçilerin işten çıkarılması gelmektedir.⁵⁶ Şirketlerde Türk işçilerinin

⁵² Arif Oruç, “Ruhları menfi yapan sebepler”, *Yarın*, 27 Mayıs 1931, s. 3.; “İş şirketi ve Türk tüccarı”, *Yarın*, 27 Mayıs 1931, s. 1, s. 4.

⁵³ “İş şirketi işe başlıyor-fakat bu işin altından bir iş çıkacak!”, *Yarın*, 1 Haziran 1931, s. 1, s. 3.

⁵⁴ Arif Oruç, “İnhisar yok mu?”, *Yarın*, 3 Haziran 1931, s. 1.

⁵⁵ “İhracat şirketi demek ne demek?”, *Yarın*, 22 Mayıs 1931, s. 1, s. 4.

⁵⁶ “Şirketlerde komiserler rapor verecek”, *Yarın*, 17 Mart 1931, s. 2.

çalıştırılmaması konusuna değinen gazete şirketlerin yabancı istihdamına karşı çıkmaktadır: “*Türk çocuklarının mukaddes haklarını korunmalıdır. ...Bu memlekette kan dökerek ve can vererek oturuyoruz. Buradaki nimetlerden evvela biz istifade etmeliyiz.*”⁵⁷

Yedikule Tabak fabrikalarından 200 işçinin çıkarılması ile ilgili haberde, işçilerin, Türk-Müslüman olmayan ustabaşılar ve işverenler tarafından daha az maaşla çalıştırıldıkları ifade edilirken ayrıca işten çıkarılanların tamamının Türk olması sebebiyle “*Türkiye de berkesten evvel Türk ekmek yiyecektir*” sözleri ile tepki göstermektedir.⁵⁸ Bu haberlerin yanısıra çalışanlar için sıhhi tedbirler alınamamasından işçi yevmiyelerinin bir günlük gıda almaya dahi yetmediğine kadar birçok mülakata yer vererek çalışanların sorunlarını aktarmak ister. Çalışma saatlerinin sekiz saate düşürülerek yevmiyelerinin artırılmasını savunan gazete⁵⁹, işçilerin hükümetten beklentilerini aktarmaya çalışır.⁶⁰ İktisadi kriz ortamında çalışanların yaşam koşulları hayat pahalılığı karşısında giderek kötüleşirken, hükümetin uyguladığı tasarruf politikasına eleştirilerde bulunarak tasarrufların devletin üst kademelerine uygulanmadığına dikkat çeker. *Yarın*'a göre tasarruf sadece “*küçük*”lere mahsustur. “*büyük*”ler ise eğlencededir. *Hamisiz ve kimsesizler ise bu bazicedede (eğlencede) yanıp gitmektedirler.*⁶¹

Gazete ekonominin gidişatı ile ilgili muhalif tavrını, gazetenin kapatıldığı ana kadar devam ettirmiş, iktisadi ve siyasi çözüm önerileri sunarak oldukça kapsamlı yazılar yayınlamıştır. İstanbul ekonomisi ve dolayısıyla ülke ekonomisindeki gerileme sebepleriyle ilgili fikirlerini her fırsatta dile getirmelerine rağmen Cumhuriyet Halk Fırkası'nın bu uyarılara ve önerilere kayıtsız kaldığı görüşündedir: “*Her sene hazırlanan ihtiyaç dağıtıcının kaderi, gittiği gibi geri dönmektedir.*”⁶² *Yarın*'a göre Buhranın sebeplerinden biri dünya siyaseti ise de bir diğer sebebi de Halk Fırkasının sistemsizliğinden kaynaklanmaktaydı.⁶³

Milli Burjuva Yaratma Sürecinde Siyasi ve Bürokratik Yozlaşma

Osmanlı Devleti'nin son dönemi ile Cumhuriyet'in ilk yıllarına bakıldığında, iktisadi süreklilik arzeden konuların başında Türk-Müslüman unsurun iktisadi hayattaki sönük etkisi gelmektedir. Cumhuriyet'in ilan edildiği dönemde, ticaretle uğraşan kesimin ancak %4'ünü Türk-Müslüman unsur teşkil ederken,

⁵⁷ Cevat Rıfat, “Şirketlerde ve Müesseselerde Türk Memurları”, *Yarın*, 9 Şubat 1931, s. 2.

⁵⁸ “200 işçi aç!”, *Yarın*, 7 Mayıs Perşembe 1931, s. 1, s. 3.

⁵⁹ “11 senede 10 saat dinlenen bir işçi!”, *Yarın*, 13 Haziran 1931, s. 5.; “Yedi Dertli işçi”, *Yarın*, 17 Haziran 1931, s. 5.; “Ankara’da inşaat amelesi feci bir haldel!”, *Yarın*, 27 Haziran 1931, s. 3.

⁶⁰ “İzmirli bir işçi mebuslardan ne istenildiğini açık ve merdâne söylüyor”, *Yarın*, 23 Haziran 1931, s. 4.

⁶¹ “Soruyoruz: Tasarruf küçüklere mi mahsustur!”, *Yarın*, 13 Haziran 1931, s. 1.; Arif Oruç, “Vur Abahya!”, *Yarın*, 13 Haziran 1931, s. 2.

⁶² “Dağarcığını omuzlayarak gitti. Daima aynı nekarat!”, *Yarın*, 8 Mayıs 1931, s. 4.

⁶³ Naci İsmail, “Akdeniz siyaseti ve Türkiye”, *Yarın*, 10 Mart 1931, s. 1, s. 3.

yine sanayi işyerlerinin Türk-Müslüman unsurun emek ve sermayelerindeki oranı %15'in altında kalmaktadır.⁶⁴ Komisyonculukta Türk-Müslüman unsurun oranı yüzde 3'ü geçmediği gibi yurtiçi ticarete çalışanların ancak yüzde 15'i, perakendeci tüccarın ise yüzde 25'i Türk-Müslüman kesimden oluşturmaktadır.⁶⁵ Aynı zamanda Rum ve Ermenilerin ülkeden ayrılması ya da gönderilmesiyle Osmanlı burjuvazisi iktisadi, siyasi ve ideolojik kazançlarını kaybetmiştir. 1923'te Türkiye yalnızca yönetici ve mühendis gibi nitelikli işgücünden yoksun olan bir ülke değil aynı zamanda eğitilmiş garsona, kaynakçıya ve elektrikçiye de sahip değildir. Kaybolan becerileri tekrar inşa etmek neredeyse bir nesil boyunca sürecektir.⁶⁶ Müslüman Türkler süvari olarak ün kazanmış ancak atları nallamak için Ermeni nalbantlara ihtiyaç duymuşlardır. Mustafa Kemal'in Milli Mücadele süresi içerisinde Konya'da askeri nalbant yetiştirmek üzere açılan okulun diploma töreninde yaptığı konuşmada "iğneden ipliğe, naldan miha kadar" her şey için yabancılara bağımlılığın vurgulaması dikkat çekicidir.⁶⁷ Milli Türk Ticaret Birliği kurucularından olan, aynı zamanda 1925 yılında İstanbul Liman Şirketi'nin başına getirilen Ahmet Hamdi (Başar) hatıralarında, çıktıkları Antalya gezisi sırasında doğru düzgün bir yapı ustasının bulunmadığını ve Rumlardan kalan boşluğun henüz Türkler tarafından doldurulmadığını aktarmaktadır. Hükümet Konağı'nın tamiri için dahi Rodos'tan Rum ustaların getirilmekte,⁶⁸ Ankara sokaklarının parke inşaatı işinin devamının sağlanması için İstanbul'dan Ermeni parke usta ve işçilerinin celbi istenmektedir.⁶⁹

Keyder'e göre Müslüman-Türk burjuvazinin güçsüzlüğü, bürokrasinin iktidarını korumasını ve devlet merkezli sosyo-ekonomik dönüşümü kontrol etmeye ve yönlendirmeye girişmesini mümkün kılmıştır. ⁷⁰ Kalkınmanın bir ayağı olarak görülen milli burjuvazinin devlet tarafından bizzat yaratılması gerekmiştir. Mustafa Kemal; "*Kaç milyonerimiz var. hiç. Binaenaley biraz şansı olanlara da düşman olacak değiliz. Bilakis memleketimizde birçok milyonerin hatta*

⁶⁴ Bostancı, *age.*, s.18.

⁶⁵ İstanbul Ticaret Odası, *Kıtaların, Denizlerin, Tacirlerin Buluştuğu Kent İstanbul*, 2.Bs., İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, 2003, s. 213.

⁶⁶ Erik J. Zürcher, *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Atatürk Türkiyesi'ne Bir Ulusun İnşası*, çev. Lütfi Yalçın, Akılçelen Kitapları, Ankara, 2015, s. 221.

⁶⁷ Mango, *age.*, s. 429.

⁶⁸ Ahmet Hamdi Başar, "*Gazi bana çok kızmış...*": *Ahmet Hamdi Başar'ın Hatıraları Meşrutiyet, Cumhuriyet ve Tek Parti Dönemi*, C: I, haz. Murat Koraltürk, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 379.

⁶⁹ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928)*, BCA, Fon Adı: 30-18-1-1., Yer Numarası: 10-36-6., 27.07.1924.

⁷⁰ Çağlar Keyder, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, 16. Bs., İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 11.

miilyarderin yetişmesine çalışacağız” diyerek bu zorunluluğu bir politika olarak ortaya koymaktadır.⁷¹ Erken Cumhuriyet dönemi, bu anlamda; Ankara ile iyi ilişkileri olanlara gerekli fırsatların yaratıldığı bir dönemdir.⁷²

“Devlet eliyle fert zengin etmek” diye anılan politikaların özellikle 1923-29 yılları arasında açık örneklerinin görülebileceğini aktaran Tunçay’a göre; bu politikalar; ilgili dönemde İsmet Paşa’nın deyimiyle siyaseti ticarete alet etme yoluyla yapılmaktadır.⁷³ Falih Rıfki bu konuda “*Ankara’da milyonlar çalınmıştır. İstanbul’da da milyonlar vurulmaktadır*”⁷⁴ demektedir, “*Mustafa Kemal şapka ve latin harfleri devrimlerini başarabilecek kadar kuvvetli bir idare kurmuş, fakat bir şehir planını tatbik edecek kuvvetle bir idare kuramamıştır*”.⁷⁵ diyerek Ankara’ya on parasız gelen biri yüzbinlerce lira kazandığını aktarmaktadır.⁷⁶ Yakup Kadri de benzer bir saptama yaparak,

“Nitekim, o sıralarda bence bu hadiselerin en önemlisini teşkil eden dünkü Milli Mücadeleciler ve o günkü devrimciler kadrosunun bir kazanç ve menfaat şirketi karakterini taşımaya başlamasıydı. Bunlardan kimi arsa spekülasyonları, kimi taahhüt işleri, kimi de türlü türlü şekillerde komisyonculuklar peşine düşmüş bulunuyorlardı” demektedir.⁷⁷

Eski Adalet Bakanı Mahmut Esat (Bozkurt) Bey’in çıkardığı *Halk Dostu* gazetesinde “*Hırsızlarla Boğuşacağız*” adlı makalesinde “*memleketi kasıp kavuran bir hırsızlar çetesi*” olduğuna dair yazısı da ilgili dönemde oldukça merak uyandırmıştır. Hırsızlar çetesini yedi gruba ayıran yazar, devletin nüfuzunu gizli gizli kullananların hükümet kapılarından kovulmalarına rağmen “kertenkele gibi yapıştıklarını, sureti haktan görünerek bar bar bağırdukları⁷⁸”nı aktarır. Sokak hırsızları ve şantajcılardan daha zararlı gördüğü imtiyazlı yabancı müesseseler ve bu müesseseler adına çalışan çoğu “öz Türk” olmayan kişilerin, devlet nüfuzunu kullanarak kendilerine çıkar sağlamak istediklerini belirtir. Gazeteye göre bu kişiler işleri görülmediği taktirde devlet aleyhine faaliyete girişmektedir.⁷⁹

Milli burjuva oluşturma siyasetinin *Yarın* gazetesinde ifade edildiği biçimi ise çoğunlukla yolsuzluk şeklinde olmaktadır. Yolsuzluk eleştirilerinden en fazla payını alanlar ise mebuslardır. Eleştirilerinin amacı şahsi olmaktan ziyade,

⁷¹ Erbatur Çavuşoğlu, “Türkiye’de Erken Cumhuriyet Dönemini Batı, Dışı Modernlik ve Kentleşme Süreçleri Bağlamında Düşünmek”, *TOL Mimarlar Odası Kayseri Şubesi Mimarlık Kültürü Dergisi*, S: 9-10, Eylül 2009, s. 114.

⁷² Ahmet Çakmak, “Ankara ancak sol ile yükselir”, *İki Şehrin Hikayesi Ankara-İstanbul Çatışması*, der. Seyfi Öngider, Aykırı Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 100.

⁷³ Tunçay, ...*Tek-Parti Yönetiminin Kurulması*, s. 206.

⁷⁴ Falih Rıfki Atay, *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2010, s. 538.

⁷⁵ Atay, *age.*, s. 538.

⁷⁶ Atay, *age.*

⁷⁷ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1968, s. 86.

⁷⁸ “Hırsızlarla boğuşacağız”, *Halk Dostu*, 21 Kanunivvel 1930, s. 1.

⁷⁹ “Hırsızlarla boğuşacağız”, *Halk Dostu*, 21 Kanunivvel 1930, s. 1.

mebusluğun zenginlik aracı olarak kullanılmasına ilişkindir. Mebusların haksız kazanç elde etmek arzusunda olduğunu ifade eden gazeteye göre "Mebusluk arzusu bir salgın halini almıştır ve bazı kişiler mebusluğu memuriyet telaki etmektedir".⁸⁰ "Namzetliklerini koyan meslektaşlara" şeklinde hitap edilen bir yazıda adaylıklarını koyan birkaç kişiye, "...Eğer intihap edilerseniz ne yalan söyleyeyim kendim mebus olmuş kadar sevinceğim" demekte, bir adayın ismini vererek "Bilal B. sizin Ankara'ya çok emeğiniz vardır. Beş parasız gittiniz, sâyinizin neticesi bugün ev, bark, bağ, bahçe sahibisiniz. Gazete bayiliği ile Cemiyeti Belediye azalığı caba" demekte ve Ankara'da iş tutmakla servet edindiğini ima edilmektedir.⁸¹

Şekil 5 : "Meb'usluk Hastalığı"

Yarın, 10 Mart 1931, s. 1.

Yarın'a göre meb'usluk bir servet yoludur ve şirketlerden, fabrikalardan, bankalardan yüzlerce lira azalık tahsisatı alan mebuslar, seçimlerde aday olarak gösterilmektedir.⁸² Seçimlerde adaylık meselesinin dışında mebusların ülke hakkında bilgi sahibi olmadığı birçok yerde vurgulanmakta ve ironik bir dille

⁸⁰ "Meb'usluk Arzusu Bir Salgın Halini Aldı", *Yarın*, 19 Mart 1931, s. 1.

⁸¹ Bürhanettin Ali, "Açık Mektup", *Yarın*, 17 Mart 1931, s. 2.

⁸² "Meb'usluk Bir Servet Yolu Olmıyacak mı?", *Yarın*, 12 Mart 1931, s. 1.

ifade edilmektedir. Bir haberde kendisine memleket işleri sorulan bir mebusun: “Mebus oldum ve olduğuma da seviniyorum. Daba henüz birşey düşünmedim” şeklinde verdiği cevaba istinaden gazete ise; “...İki karpuz bir koltuğa sığmaz. Daba henüz dumana üstünde mebus olan bu zât nasıl: hem sevinisin, hem düşünsün?! Nerede bu bolluk?” diyerek vekili kayıtsızlığı yüzünden eleştirmektedir.⁸³ Yazara göre “Mesele mebus olmakta, fırak ve şapka giymekte değil, memleketin derdini, memleketin ihtiyacını görüp bulmak ve onun etrafında fikrini söyleyerek varlık göstermektir.”⁸⁴

Müneccim mahlası ile yazan gazeteci, çiftçilerin vekil olarak temsil edilmemesi konusundaki yazısında “Düşündüm, taşındım. Bu millet vekilini haklı buldum: çünkü tüm mebuslarımız çift çubuk sahibidirler” diyerek mebusların mal varlığı ile ilgili eleştirisini ortaya koyar.⁸⁵ Yazara göre “...Fakir memlette yoktan zengin olanların bazıları bazı mühim zevatin gölgesine dayanarak büyük fırıldaklar çevirerek zenginlik elde etmişlerdir”.⁸⁶

Bürhanettin Ali de vekillerin icraatta bulunmaması konusunda kaleme aldığı bir yazıda mebus olanların kendisine tanınan ayrıcalıklardan yararlanmaktan başka bir faaliyet gösteremediklerini şu cümlelerle aktarır:

“...İyiki mebus olmak hevesini bir an için içimde duymadım... Eğer mebus olsaydım acaba ne yapardım?... Mamafih bir kü tahmini söylemekte mahzur görmüyorum; Tramvayda, Trende, Vapurda – Paso.. diyip geçerdim. Numarasını (soran olursa) yukarıdan aşağıya süzdükten sonra da Numarasız derdim.”⁸⁷

Cumhuriyet idaresi tarafından yolsuzluklar engellenmeye çalışılmış olsa da dönemin bu tür olayları teşvik eden değilse bile kolaylaştıran bir takım özellikleri sebebiyle, yolsuzluklara karşı mücadelede pek başarılı olunamamıştır.⁸⁸ Özellikle yolsuzluğun engellenememesi noktasından İsmet Paşa'nın başarısız olduğu sıklıkla dile getirilmiştir:

“...Ne elim hakikatlerdendir ki, “Lozan kahramanı” yakasını bir türlü şu cahil beceriksiz yangıncılardan kurtaramıyordu. Kurtaramamakla beraber de, en ehemmiyetli meselelerin müdafaasını o ellere terketmek ızdırarında kalıyordu. ...Lozan kahramanı böyle şeylere mütemayimidir? Bilinemez. Şayet o da böyle rejim sülükleri gibi düşünüyorsa, açık söylemek lâzımgelir ki, memleketin selâmeti namına asılıp kesilecek düşmanlardan evvel, asıl Halk fırkasının, ve zavallı rejimin bünyesine yapışarak semizleyip şişen sülükleri koparıp atmaya teşebbüs edilmek herhalde daha hayırlı olurdu.”⁸⁹

⁸³ Münecim, “İki Karpuz”, *Yarın*, 8 Mayıs 1931, s. 2.

⁸⁴ Bürhanettin Ali, “Başbaşa Bir Muhabbet”, *Yarın*, 19 Nisan 1931, s. 2.

⁸⁵ Münecim, “Çiftçiye Temsil”, *Yarın*, 26 Nisan 1931, s. 3.

⁸⁶ “İbret alınacak sahneler”, *Yarın*, 3 Nisan 1930. s. 1.

⁸⁷ Bürhanettin Ali, “Eğer Olsaydım!”, *Yarın*, 24 Mayıs 1931, s. 2.

⁸⁸ Tunçay, ...*Tek-Parti Yönetiminin Kurulması*, s. 207.

⁸⁹ Arif Oruç, “Rejimin kanını emenler!”, *Yarın*, 29 Haziran 1931, s. 5.

30'lar Türkiyesi'nde Basın Hürriyeti ve *Yarın* Gazetesi

İktidara karşı muhalefeti neticesinde *Yarın'a* sıklıkla dava açılmaktadır. Bu davalardan biri İzmit Valisi Eşref Bey aleyhinde gazetelerinde 12.11.1930 tarihinde “*Dayak Ziyafeti*” başlıklı yazı ve yine bu olaya dair çizilen bir karikatür⁹⁰ sebebiyledir. “*Adab-ı Umumiyye Mugayeret*” suçlamasıyla haklarında açılan bu dava sebebiyle Arif Oruç 1 sene 3 ay 15 gün hapis ve 312 lira para cezasına, mesul müdürü Süleyman Tevfik bey ise 7 ay 1 gün hapis ve 222 lira para cezasına mahkûm edilmişlerdir.⁹¹ Kararı temyiz edeceklerini söylemekle beraber,⁹² Ocak 1931'de tutuklanmışlardır.⁹³

Yarın gazetesiyle ilgili gelişmeler dış basının da gündemindeydi. 6 Nisan 1930 tarihinde “*Türk Gazeteci Tevkif Edildi*” başlıklı *Times* gazetesinde çıkan yazıda “*bükkümete karşı muhalif bir tavr almış olan Yarın gazetesinin sahibi ve başmuhaririri Arif Oruç'un efkârı umumiyeyi karıştırmak üzere besap edilmiş makaleler neşretmekle ittibam edildiği*” aktarılmaktadır.⁹⁴ İdare tarafından mes'ul müdür olmaksızın yayın yapamayacakları kendilerine bildirilmesine rağmen, *Yarın* gazetesi yayınına devam etmiştir. *Times*, 9 Nisan 1930 tarihli yazısında *Yarın*'ın tekar yayınlanmış olmasına duyduğu hayreti şu cümlelerle aktarır:

“...*Yarın gazetesi bu sabah tekrar çıkmasına her kes [yazıldığı gibidir] hayret etti, ve iki gün evvel efkârı umumiyeyi tahdiş edici makaleler yazdığından dolayı tevkif edilen Arif Oruç Bey'in yerine yeni bir mes'ul müdür tayin edilirse tekrar intişar edileceği öğrenildi. Sahibinin tevkif edilmesine rağmen bu sabah çıkan Yarın gazetesi hükümeti, hoşnudiyeti mucip olmiyacak surette tenkit etmekte devam ediyor.*”⁹⁵

9 Nisan 1930 tarihinde *Yarın*'ın mesul müdürü olmaksızın yayın yaptığına dair Dahiliye vekaleti konu ile ilgili olarak kanuni takibat yapılacağı bilgisini vermektedir;

“...Başvekaleti celileye-*Yarın* gazetesinin bir kaç zamandanberi yaptığı neşriyattan dolayı mes'ul müdürü ve sahibi Arif Oruç Bey aleyhine kanuni tatbikata tevessül edilmiş ve kendisi Adliyece tevkif altına alınmış olduğu ve bu vaziyet karşısında, gazete neşriyatından mes'uliyet deruhte etmesine imkan kalmadığı cihetle, başka mesul müdür göstermesi ve bunu gösterinceye kadar gazetesini neşredemeyeceği kendisine tebliğ edilmiş olduğu halde bu tebligata riayet etmeyerek 7.4.1930 günü gazeteyi tekrar kendi imzasıyla ve daha şiddetli

⁹⁰ “Arif Oruç mahkum edildi”, *Yarın*, 1 Şubat 1931, s. 1.

⁹¹ Tunçay, ...*Tek-Parti Yönetiminin Kurulması*, s. 278-279.

⁹² “Arif Oruç B. Bir sene hapse mahkum oldu”, *Yarın*, 12 Temmuz 1931, s. 1.

⁹³ Mazıcı, agm., s. 150.

⁹⁴ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Başbakanlık Muamele Genel Müdürlüğü, BCA, Fon Kodu: 30-10-00-00, Yer Numarası, 133-959-5-6. 07.04.1930.*

⁹⁵ *BCA, Fon Kodu: 30-10-00-00, Yer Numarası: 133-959-55, 09.04.1930.*

ve hezyanı amiz yazılarla dolu olarak neşrettiği....gazeteyi çıkaran şahısların mevcuden iddia makamına tevdi edilmeleri Polis Müdürlüğünden talep edilmiş ve gazeteyi basan matbuayada mevkuf bulunan bu mes'ul müdürün imzasile gazetein intişarı caiz olmyacağından bu suretle tab'a devam edildiği taktirde kendileri hakkında da kanuni tatbikat yapılacağı teblig edilmiş olduğu İstanbul Vilayeti'nden bildirilmektedir.”⁹⁶

Şemsettin Ertuğrul, 7 Nisan 1930 tarihinde Arif Oruç'un polislerce götürülmesi üzerine bir yazı kaleme alarak Gazi Mustafa Kemal Paşa devrinin adaletine olan inancını yineler:

“... Maalesef bu memleketin ve milletin siyasi hayatında bütün benliğini istismar etmek isteyen bir zümre vardır!. Bu zümre sandalyadan asla ayrılmamak isteyen ve daima fenalıklarda devam edenlerden mürekkeptir... Gazi devrinde haksızlık ve kanunsuzluk asla sökmmez. Nitekim: Büyük Gazimizin milletin başında bulunması bu hakikatlerin tahakkukuna en kuvvetli zamandır.”⁹⁷

Oysa Arif Oruç basın hürriyeti konusunda Şemsettin Ertuğrul kadar iyimser değildir. İktidar yanlısı olmayan gazetelerin gerçekleri yazmaktan korktuğu ya da korkutulduğu görüşündedir:

“...Gazeteciler için yatağı yorganı daima hazır bulundurmak, çamaşırları daim bavolda [yazıldığı gibidir] tutmaktan başka çare yoktur...Türk matbuatının, günden güne milletin mukabil hizmetler beklediği Hükümet işleriyle meşgul olmaktan uzak bulunması şiddetle arzu ediliyor. Matbuatta, piyangolara açık saçık hikayelere, gençlerin ahlakını ifsat eden çıplak resimlere hücum ediyor. Halkın ıstırabile alay eder gibi manzaralarla çıkmakta olan gazetelerin şu hali, ne dehşetli bir protesto mahiyetindedir, bir lâhza teemmül ediliyor mu?”⁹⁸

1931 senesi Haziran ayı içerisinde başta Yunus Nadi [Abaloğlu] ve Falih Rıfkı [Atay] olmak üzere hükümet yanlısı olan gazeteciler ile Arif Oruç arasında şiddetli tartışmalar yaşanır. Bu tartışmaların kısa bir süre sonra şahıslar üzerinden hakarete varan söylemlere dönüştüğü gözlenmektedir. Basının İstanbul ve Ankara cepheleri şeklinde ayrıma tabi tutulduğu günlerde, hükümet yanlısı gazetelerin İstanbul basınına *Ali Kemal Muhalefeti* yapmakla suçlamaları oldukça dikkat çekicidir.⁹⁹ Bu tartışmaların başlangıcının Arif Oruç'un "*Lâyık Cumhuriyetçi İşçi ve Çiftçi Fırkası*"¹⁰⁰ adlı partiyi kurma teşebbüsünden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Arif Oruç, 1933 yılında Bulgaristan'da

⁹⁶ BCA, Fon Kodu: 30-10-00-00, Yer Numarası: 86-567-14, 09.04.1930.

⁹⁷ Şemsettin Ertuğrul, "Bizi Men edemezsiniz!...", *Yarn*, 7 Nisan 1930, s. 1.

⁹⁸ Arif Oruç, "Zavallı Türk matbuatı", *Yarn*, 13 Mayıs 1931, s. 1, s. 4.

⁹⁹ Bürhanettin Ali, "Ankara Cephesi", *Yarn*, 16 Temmuz 1931, s. 3.

¹⁰⁰ Bu parti hakkında detaylı bilgi için bkz. Tunçay, *Tek- Parti yönetiminin kurulması*, s. 276.

yayınladığı broşürde, kurmak istedikleri Kurtuluş Fırkası'nın sed edilirken yanında *Yarın*'ı da sürüklediğini aktarması bu anlamda ilginçtir.¹⁰¹

Şekil 6: “Yeni Doğacak İşçi ve Çiftçi Fırkası karşısında Son Posta, Milliyet, Cumhuriyet ve saire endişe ile beklerken”

Yarın, 13 Haziran 1931, s. 1.

Yunus Nadi'nin her fırsatta Oruç'u “vatan haini” olmakla suçladığı yazılar dizisine karşılık olarak *Yarın*; Yunus Nadi ve Falih Rıfkı'yı karikatürlerinde halkın gözünü oyan karga olarak betimler.¹⁰² *Yarın*'a göre, Yunus Nadi; hükümetin imtiyazlarından yararlanarak ve halkın parasını kullanarak zengin olanlardan biridir.¹⁰³ Yunus Nadi'nin yazılarının kişisel çıkarları doğrultusunda yazıldığı her fırsatta dile getirilerek hemen hemen her şirketin altından Yunus Nadi'nin menfaatinin çıktığı ve güvenilirmez olduğu bilgisi işlenmektedir.¹⁰⁴

Şekil 7: “İki nankör karga”

Yarın, 28 Haziran 1931, s. 1.

¹⁰¹ Tunçay, ...Arif Oruç'un *Yarın*'ı, s. 141.

¹⁰² *Yarın*, 28 Haziran 1931, s. 1.

¹⁰³ “İstanbul Valisi Muhiddin B. Yunus Nadinin buz meselesini ifşa ediyor”, *Yarın*, 12 Temmuz 1931, s. 1, s. 2.

¹⁰⁴ “Buğday meselesinin iç yüzü ne imiş!..”, *Yarın*, 24 Temmuz 1931, s. 1.

Arif Oruç'a karşı suçlamalarının odak noktası ise Milli Mücadele aleyhtarlığı yaptığı iddia edilen yazıdır. Ancak Tasvir-i Efkâr gazetesinde Milli Mücadele propagandası yapanlardan birinin yine Arif Oruç olduğu bilinmektedir. Oruç bu suçlamalar karşısında, *Yeni Dünya* adlı gazetede yazdıkları ile Ankara'nın dahi kendisiyle aynı fikirde olduğunu belirtir. Hatta kendisini suçlayan İstiklal Mahkemesi üyesinin bile o dönem Türkiye Komünist Partisi merkezi umumi اساسından olduğunu aktarır.¹⁰⁵

Yarın'a göre Ankara gazeteleri habercilik yapmamaktadır: "*Bugünkü vaziyete hem mebusluk, hem gazetecilik, hem ticaret hem de halkçılık bir koltuğa değil beş altı koltuğa sığar şey değildir*"¹⁰⁶ diyerek Falih Rıfki ve Yunus Nadi'yi hedef alır. Falih Rıfki'nin muhalif olanları "*Alçaklar*" olarak nitelendirmesine karşı çıkan gazete şu cümlelerle karşılık vermektedir:

"...İnkılap Türkiyesi'nde hissesi sade ziyafet masalarında, resmi küşadlarda şampanya içmekten ibaret olan Falih Rıfki'nin ağızına bu söz çok büyüktür... Mustafa Kemal Türkiyesi'nde "Alçak"lık isnat edilecekler varsa onnu takdiri her halde Falih Rıfki'ya düşmez. Türk hudutlarını Gardenbardan Maksime, Trabzyadan Şişliye kadar bilen Falih Rıfki'lar hiç göremez. Bize "alçak" demek cüretini gösterecek olanların evveleminde kendileri yükselmiş olmalıdır."¹⁰⁷

Yarın'a göre iktidara yakın olan gazeteler memlekette herşeyin yolunda gittiğine dair yalan haberler yapmakta, hükümeti metheden gazeteler ise giderek çoğalmaktadır. Ancak "*dülinin altındaki baklayı çıkarırlar*" ise muhalif gazete olmakla suçlanıp dışlanmaktadır.¹⁰⁸ Dışlanmanın dışında yazılarından dolayı Bürhanettin Ali, Ankara'da iki kişinin saldırısına uğramış, bunun üzerine meslektaşları haberi tarafsız bir şekilde duyurmuşlardır. Yazar gazetecilerin fikirleri ne olursa olsun böyle bir olay karşısında tutumları sebebiyle kendilerine teşekkür etmektedir.¹⁰⁹ Bir başka saldırı ise Arif Oruç'a yönelik 4 Ağustos 1931 tarihinde gazete binası önünde gerçekleşmiştir.

Goloğlu'na göre Tek Partili Cumhuriyet düzeninin kurulmuş olması, iktisadi bunalımın getirdiği huzursuzluğu gidermeye yetmemiştir. Basın, çok şiddetli eleştirilerde bulunmakta ve bu durum Tek Parti Hükümet'i oldukça rahatsız etmektedir. Bu durumda basını da, Tek Partili Cumhuriyet düzeninin koşul ve kurallarına uydurmak gerekmektedir.¹¹⁰ Bu nedenle Elazığ Mebusu Fazıl Ahmet Bey [Aykaç] ve arkadaşları, "*Fikir istiklali ile vicdan serbestliğini her türlü şaibeden korumak ve her zaman yalansız bir hürriyet içinde yükselecek olan Türk matbuatının milli*

¹⁰⁵ "Arif Oruç Bey diyor ki:", *Yarın*, 13 Ağustos 1931, s. 1.

¹⁰⁶ "Efendiler ayıp!", *Yarın*, 30 Mayıs 1931, s. 3.

¹⁰⁷ Bürhanettin Ali, "Acaba Kim alçaktır?", *Yarın*, 28 Haziran 1931, s. 3.

¹⁰⁸ "Matbuatın yolu", *Yarın*, 14 Mayıs 1931, s. 3.

¹⁰⁹ Bürhanettin Ali, "Matbuatın Mertliği", *Yarın*, 12 Nisan 1931, s. 2.

¹¹⁰ Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II 1931-1938 Tek Partli Cumhuriyet*, ed. Özlem Çekmece, İstanbul, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, 2009, s. 42.

vazifesini daba iyi ifa edebilmesi için" konuyu bir gensoru önergesi ile Meclis'e getirmişlerdir.¹¹¹

Yeni Matbuat Kanunu görüşmeleri henüz Meclis'te başlamamışken *Yarın* konuyu dile getirerek basın özgürlüğünün padişahların elinden Cumhuriyet ile birlikte alınan bir hak olduğunu savunur.¹¹² Gazeteye göre bu kanunla vekillerin gazeteleri ya da türlü türlü ahlaksız yayın yapanların gazetelerine dokunulmayacak ancak başkaları *cayır cayır* kapatılacaktır.¹¹³ Asrın zihniyeti ile bağdaştıramadıkları bu durum karşısında siyasi yazı yazarların zarar göreceği endişesi hâkimdir.

Matbuat Kanunu görüşmeleri devam ettiği sırada, meclis münakaşalarında ismi zikredildiği için Arif Oruç kanun çıkmadan evvel gazetecilikten ayrılmıştır.

"Allaha ısmarladık, aziz vatandaşlar!- bu son satırları son defa olarak yazdığımız şu acı saate kadar eğer istemiyerek bir vatandaşın kalbini incitmiş isek, eğer memlekete için hayırlı gördüğümüz meselelere vatandaşları ikaz ederken onları müteessir etmiş isek cümlesinden birer birer af diliyoruz... kanunu herşeyin, her kudretin fevkinde tanırız. Ona son derece hürmetimiz vardır. Belki *Yarın* resmi bir emirle yazı yazmaktan menedileceğiz. Buna müteessir değiliz. Yalnız tam yirmi senedenberi, 1328 senesindenberi, bilâinkita veda edeceğimiz için derin bir keder ve elem duyuyoruz."¹¹⁴

Giresun mebusu Hakkı Tarık [Us] Bey'in tek ret oyu verdiği Matbuat Kanunu 1881 sayılı yasa ile 8 Ağustos 1931'de resmi gazetede ilan edilmiştir. Hakkı Tarık Bey'in red oyu verme gerekçesi Matbuat Kanununun 27. Maddesi sebebiyledir. Bu maddeye göre bir yazarın yazdığı yazıdan yazı işleri müdürü, yayın yönetmeni ve gazete sahibi de sorumlu tutulacaktır.¹¹⁵ Diğer bir detay ise Yeni Matbuat Kanunu'nun 38. Maddesinde intihar vakalarını mahaliinin en büyük zabıta memurundan izin almaksızın yayınlamayı da yasaklamış olmasıdır. Meclis'teki Matbuat Kanunu görüşmelerindeki eleştirilerden biri de işsizlik ile intihar vakaları arasında ilişki kurulmasının toplumu korkuttuğu ya da endişeye sevk ettiği yönündedir.¹¹⁶ *Yarın*'ın intihar vakalarının pek çoğunu tasarruf tedbirleri sebebiyle işsiz kalan memurlarla ya da hayat pahalılığı ilişkilendirerek vermesi oldukça ilginçtir.¹¹⁷

¹¹¹ TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre: 4, Cilt: 3, İnikat: 35, 25.7.1931, s. 380.

¹¹² "Bugün Cumhuriyet tarihinde matbuat hürriyetinin son günü olmayacaktır", *Yarın*, 4 Temmuz 1931, s. 1.

¹¹³ Arif Oruç, "Gazete kapamak asrın zihniyetine yakışmaz", *Yarın*, 20 Temmuz 1931, s. 1.

¹¹⁴ Arif Oruç, "Allaha ısmarladık!", *Yarın*, 11 Ağustos 1931, s. 1.

¹¹⁵ Mazıcı, agm., s. 148.

¹¹⁶ "Mühim bir nokta!", *Yarın*, 13 Ağustos 1931, s. 1.

¹¹⁷ *Yarın*, "36senelik bir memur intihar etti!", 13 Haziran 1931, s. 1, s. 3.; "İkinci İntihar!", *Yarın*, 4 Haziran 1931, s. 1.

Yarın, yasanın yürürlüğe girmesinden 11 gün sonra, 19 Ağustos 1931’de şu cümlelerle yayın faaliyetine son verir;

“*Yarın* neşriyatını tatile karar verdi. Efkâr-ı umumiyenin milli heyevan ve ihtiyaçlarını rehber itihaz eden *Yarın* Türkiyede hiçbir gazeteye nasip olmyan siyasi, içtimai fikir cereyanları açtı. Bütün bu muvakkakiyetler aziz Türkiyemizin saadet ve selâmeti hakkındaki düşündüklerimizi yalnız vicdanımızın emirleri altında yazmak, kendimize ve karilere inandırmak sayesinde idi.”¹¹⁸

Arif Oruç *Mücadele* isminde bir başka gazete çıkararak faaliyetini devam ettirmek istemesine rağmen gazetenin ilk sayısı toplatılarak yasaklanmıştır.¹¹⁹ CHF Genel Sekreteri Recep Bey (Peker), 8 Eylül 1931’de parti il örgütlerine gönderdiği mektubunda Arif Oruç ve diğer *Yarın* çalışanları konusunda uyarıda bulunmaktadır;

“...Hükümetçe tesisine mücade edilmeyen işçi ve çiftçi teşkkülünün maksatlarına uyan ifadeler ve ezcümle kol ve kafa işçilerinden, esnaf ve çiftçiden bahseden milli birliği bozacak noktalar vardır” demekte, elde edilen bilgiye göre mücadele’de Arif oruç, Habil Adem, Burhanettin Ali ve Süleyman Tevfik olmamasına rağmen, ikinci safta yer alan kişilerin bu defa mücadele gazetesinde ilk safa geçtiklerini ve birincilerin rollerini bırakarak el altından çalışmayı tercih ettikleri.”¹²⁰

Şekil 8: “Muhelif Aranıyor”

Yarın, 3 Mayıs 1931, s. 1.

Bulgaristan’a gitmesinden sonra da Cumhuriyet gazetesi, Arif Oruç’u vatan hainliği ile suçlamaya devam etmiş, bilinçli olarak provakatif haberler yapmayı

¹¹⁸ “*Yarın*- neşriyatını tatile kaar verdi.”, *Yarın*, 19 Ağustos 1931, s. 1.

¹¹⁹ Serdar Öztürk, “Muhelif Bir Gazete: “Mücadele” (1931), *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, Cilt 3, Sayı 4, 2005, s. 152.

¹²⁰ Tunçay, ...*Arif Oruç’un Yarın’ı*, s. 13-14.

sürdürmüştür. Bu haberlere göre; Arif Oruç 150'liklere katılmış¹²¹, Trakya'nın Bulgarlara verilmesini teklif etmiş, Ermenilerin Taşnak komitesi ile işbirliğine girişmiş¹²², Bulgaristan ve Türkler arasında fesat karıştırmayı görev edinmiştir.¹²³ Arif Oruç ise Bulgaristan'da yayınladığı broşürlerde gerek iktisadi gerekse hukuki açılardan iktidarın eksikliklerini ortaya koyarak, eleştirilerine Mustafa Kemal Paşa'yı da ekleyerek daha sert üslup ile devam etmiştir.¹²⁴

Sonuç

Yayın hayatı kısa süren *Yarın* gazetesi, Erken Cumhuriyet Dönemi'nin gelişmelerini sert ve ironik üslubu ile aktarırken, dönemin iktisadi ve siyasi politikaları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Milli burjuvazi oluşturma gayretleri içerisindeki idare ile iyi ilişkileri olanların haksız zenginleşmesini ele alan *Yarın*, hükümet politikalarının yanlışlığını sıklıkla dile getirmektedir. İktisadi ve siyasi açmazların sebeplerini Tek Partili sistemde görerek muhalefet edebilecek partilere ihtiyaç olduğunu özellikle vurgulamaktadır.

Cumhuriyetin ilk on yılında iktisadi alt yapının herhangi bir gelişmeye fırsat veremeyecek derecede kötü olduğu bilinen bir gerçektir. Büyük Buhran, tarım ürünleri ihracatçısı olan Türkiye'de başta çiftçiyi ve ardından toplumun tüm kesimlerini etkilemiştir. Ancak dönem basını incelendiğinde özellikle hükümet yanlısı gazetelerin toplumsal sorunları yansıtmaktan kaçındığı gözlenmektedir. Yurtiçinde yaşanan her türlü olumsuz gelişmenin dünya buhranında arandığı yıllarda *Yarın* gazetesinin çiftçi, tüccar, işçi, memur gibi her kesimden insanın sıkıntılarını dış etkiler yerine ülke yönetimindeki aksaklıklara bağlayarak aktarması dikkat çekicidir. Salt muhalif tutum sergilemenin dışında iktisadi ve siyasi çözüm önerileri de sunan *Yarın*, hükümetin ilgili konularda kapsamlı çözüm arayışlarına yönelmesini istemiştir. Dikkat çeken önemli bir ayrıntı ise muhalefetinin İsmet Paşa ve dolayısıyla Tek Parti'yle sınırlı olmasıdır. Aksini söylemenin mümkün olmadığı bir dönemde demiryolu siyaseti, yerli malı kullanımı, tasarruf ve bütçe denklığı gibi politikaları şiddetle eleştirmekten geri durmamıştır. Süleyman Tevfik'in demiryolu siyasetini eleştirisi nedeniyle, hakkında "Türklüğe hakaretten" dava açılması, ilgili politikaların en ufak eleştiriye dahi kaldıramadığının göstergesidir. Arif Oruç'a "vatan hain"liğine kadar varan yazılarıyla tepki gösteren Falih Rıfkı ve Yunus Nadi gibi yazarların, yıllar sonra anılarında veya köşe yazılarında dönemin iktisat politikalarına dair yaptıkları özeleştiriler önemli birer detaydır. Ayrıca Cumhuriyetin erken

¹²¹ "Arif Oruç Avrupaya giderek 150liklere iltihak etti", *Cumhuriyet*, 5 Mart 1933, s. 1.

¹²² "Arif Oruç faaliyette", *Cumhuriyet*, 29 Mayıs 1933, s. 2.

¹²³ "Arif Oruç faaliyete geçti", *Cumhuriyet*, 3 Haziran 1933, s. 6.

¹²⁴ Tunçay, ...*Arif Oruç'un Yarın*'ı.

döneminde uygulanan iktisadi politikaların sonuç alınamayan girişimlerinin, birkaç yıl içerisinde günyüzüne çıkması, Arif Oruç'un bu alandaki yazılarını kanımızca değerli kılmaktadır.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), BCA, "Ankara Sokaklarının Parke İnşaatı işinin devamının sağlanması için İstanbul'dan 15 kişilik Ermeni parke ustası ve işçisinin celbi", Fon Adı: 30-18-1-1., Yer Numarası: 10-36-6., 27.07.1924.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü, BCA, "Türk Gazeteci Tevkif Edildi" Fon Kodu: 30-10-00-00, Yer Numarası, 133-959-5-6. 07.04.1930.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü, BCA, "Türkiye'de Matbuat" Fon Kodu: 30-10-00-00, Yer Numarası: 133-959-5-5, 09.04.1930.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü, BCA, "İstanbul'da sorumlu müdürü olmadan yayın yapan Yarın gazetesi hakkında soruşturma açıldığı", Fon Kodu: 30-10-00-00, Yer Numarası: 86-567-14, 09.04.1930.

Meclis Ceridesi

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 3, İnikat: 35, 25.7.1931. s. 357-380.

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet

Halk Dostu

Yarın

Kitap ve Makaleler

Arif Oruç (1931) Allaha ısmarladık!, 11 Ağustos, *Yarın*, s. 1.

----- (1930) Maksadımız, 1 Nisan, *Yarın*, s. 1.

----- (1931) Gazete kapamak asrın zihniyetine yakışmaz, 20 Temmuz, *Yarın*, s. 1.

----- (1931) İnhisar yok mu?, 3 Haziran, *Yarın*, s. 1.

----- (1931) Memlekette istihsal ölüyor, istihsal, 22 Temmuz, *Yarın*, s. 1.

----- (1931) Nurlu Güneş Doğuyor, 5 Mart, *Yarın*, s. 1-3.

----- (1931) Onlar artık buhrana alışmışlarmış, 22 Mayıs, *Yarın*, s. 1-4.

- (1931) Rejimin kanını emenler!, 29 Haziran, *Yarın*, s. 1-5.
- (1931) Ruhları menfi yapan sebepler, 27 Mayıs, *Yarın*, s. 3.
- (1931) Vur Abalıya!, 13 Haziran, *Yarın*, s. 2.
- (1931) Zavallı Türk matbuatı, 13 Mayıs, *Yarın*, s. 1-4.
- ATAY Falih Rifki (2010) *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul.
- AVCIOĞLU Doğan (1969) *Türkiye'nin Düzeni (Dün, Bugün, Yarın)*, 2. Bs., Bilgi Yayınevi, Ankara.
- BAŞAR Ahmet Hamdi (2007) “Gazi bana çok kızmış...”: *Abmet Hamdi Başar'ın Hatıraları Meşrutiyet, Cumhuriyet ve Tek Parti Dönemi, C: I*, haz. Murat Koraltürk, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- BORATAV Korkut (2006) *Türkiye'de Devletçilik*, 2.Bs., İmge Kitabevi, Ankara.
- (2011) *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009*, 15. Bs., İmge Kitabevi, İstanbul.
- BOSTANCI M. Naci (1996) *Cumhuriyetin Başlangıç Yıllarında Ekonomi ve Siyaset*, Ötüken, İstanbul.
- Bürhanettin Ali (1931) Acaba Kim alçaktır?, *Yarın*, 28 Haziran, s. 3.
- (1931) Açık Mektup, 17 Mart, *Yarın*, s. 2.
- (1931) Matbuatın Mertliği, *Yarın*, 12 Nisan, s. 2.
- (1931) Ankara Cephesi, *Yarın*, 16 Temmuz, s. 3.
- (1931) Başbaşa Bir Muhabbet, *Yarın*, 19 Nisan, s. 2.
- (1931) Eğer Olsaydım!, *Yarın*, 24 Mayıs, s. 2.
- (1931) Kuru laflar, *Yarın*, 26 Mart, s. 2.
- ÇAKMAK Ahmet (2003) Ankara ancak sol ile yükselir, *İki Şehrin Hikayesi Ankara-İstanbul Çatışması*, der. Seyfi Öngider, Aykırı Yayıncılık, İstanbul, s. 97-105.
- ÇAVUŞOĞLU Erbatur (2009) Türkiye'de Erken Cumhuriyet Dönemini Batı, Dışı Modernlik ve Kentleşme Süreçleri Bağlamında Düşünmek, *TOL Mimarlar Odası Kayseri Şubesi Mimarlık Kültürü Dergisi*, S: 9-10, Eylül 2009, s. 110-122.
- Cevat Rifat, (1931) Şirketlerde ve Müesseselerde Türk Memurları, *Yarın*, 9 Şubat, s. 2.
- DEMİR Şerif (2012) İktidar-Basın İlişkilerinin Türkiye'de Görünümü (1918-1960), *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 5 Issue 6, s.119-137.

- DEMIRBILEK Sinan (2012) Tek Parti Döneminde İnhisarlar (1923-1946), *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmalar Dergisi*, C: XII, S:24, s. 203-232.
- GOLOĞLU Mahmut (2009) *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II 1931-1938 Tek Partli Cumhuriyet*, ed. Özlem Çekmece, İstanbul, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları.
- KARAOSMANOĞLU Yakup Kadri (1968) *Politikada 45 Yıl*, Ankara, Bilgi Yayınevi.
- KAYMAKÇI Özgün Burak (2015) *Osmanlıdan Cumhuriyete Tarihi- Düşünsel Bir Deneme: Türkiye Ekonomisi*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- KAZGAN Gülten (2009) *Tanzimat'tan 21.yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, 4.Bs., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- KEYDER Çağlar (2010) *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, 16. Bs., İletişim Yayınları, İstanbul.
- İstanbul Ticaret Odası (2003) *Kataların, Denizlerin, Tacirlerin Buluştuğu Kent İstanbul*, 2.Bs., İstanbul Ticaret Odası, İstanbul.
- KURUÇ Bilsay (2009) Kemalist Ekonomi Görüşü: Kesitler, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, C: II, Kemalizm*, 6. Bs., der. Tanıl Bora, Murat Gültekinçil, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 298-312.
- MANGO Andrew (2012) *Atatürk Modern Türkiye'nin Kurucusu*, 9. Bs., Remzi Kitabevi, İstanbul.
- MAZICI Nurşen (1996) 1930'a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 5, Sayı 18, s. 131-154.
- Müneccim (1931) Çiftçiyi Temsil, *Yarın*, 26 Nisan, s. 3.
- (1931) İki Karpuz, *Yarın*, 8 Mayıs, s. 2.
- Naci İsmail (1931) Halk fırkasının siyaseti, *Yarın*, 8 Mart, s. 1-3.
- (1931) Akdeniz siyaseti ve Türkiye, *Yarın*, 10 Mart, s. 1-3.
- (1931) Bir devlet nasıl idare olunur?, *Yarın*, 2 Mart, s. 1-3.
- (1931) Bizde niçin fırkacılık inkışaf etmiyor?, *Yarın*, 14 Mart, s. 1-4.
- (1931) Halk yeni intihabata iştirak etmeli midir?, *Yarın*, 6 Mart, s. 1-3.
- (1931) Meclisin feshi karşısında Millet ve intihabat, *Yarın*, 5 Mart, s.1.
- PAMUK Şevket (2011) 20. Yüzyıl Türkiye'sinde İktisadi Değişim: Bardağın Yarısından Fazlası Dolu Mu?, *Türkiye Tarihi 1839-2010: Modern Dünyada Türkiye*, C: IV, ed. Reşat Kasaba, çev. Zuhul Bilgin, İstanbul, Kitap Yayınevi, s. 275-311.

- ÖZTÜRK Serdar (2005) Muhalif Bir Gazete: “Mücadele” (1931), *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, Cilt 3, Sayı 4, 2005, s. 152-165.
- Şemsettin Ertuğrul (1930) Bizi Men edemezsiniz!..., *Yarın*, 7 Nisan, s. 1.
- TEKELİ İlhan ve Selim İlkin (2009) *1929 Dünya Buhuranda Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- TUNÇAY Mete (1991) *Tek- Parti Yönetimine Yurtdışından Muhalefet Eden Bir Yayın Organı Arif Oruç'un Yarını (1933)*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- (1992) *T.C.'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, 3. Bs., Cem Yayınevi, İstanbul.
- YILDIZ Aytaç (2013) Erken Cumhuriyet Döneminde Siyasal Muhalefet ve Eleştirinin Sınırları: *Yarın'ı Okumak*, *International Periodical For The Languages, Literature And History of Turkish or Turkic*, Volume 8 /7, s. 783-795.
- ZÜRCHER Erik J. (2015) *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Atatürk Türkiye'si'ne Bir Ulusun İnşası*, çev. Lütfi Yalçın, Akılçelen Kitapları, Ankara.